

ĐURĐICA RADAKOVIĆ GROŠ*

Uzroci radikalizacije terorista

Sažetak

Autorica obrađuje uzroke radikalizacije današnjih terorista, i to: s aspekta pravnih znanosti s područja sigurnosti, psihologije, sociologije, teologije, povijesti. Pritom se koristi sljedećim metodama istraživanja: analizom i sintezom sadržaja, komparativnom metodom te metodom generalizacije. Predmet istraživanja određen je po sadržaju i u užem smislu predstavlja uzroke radikalizacije džihadističkih terorista na području Europske unije, a vrijeme istraživane pojave kraće je od njezina trajanja. Prema postavljenoj tezi radikalne ideje ne dovode nužno do nasilnog radikalnog ponašanja.

Cljučne riječi: država, sigurnost, terorizam, radikalizacija, prevencija i suzbijanje.

UVOD

Erik Pruyt i Jan H. Kwakkel, autori članka *Radicalization under Deep Uncertainty: A Multimodel Exploration of Activism, Extremism, and Terrorism*¹, u članku postavljaju pitanje: "... o (ne)postojanju veze između radikalnih ideja i radikalnog ponašanja, pitanje je li radikalno uvjerenje nužno prethodi terorizmu, te je li se potrebno boriti samo protiv nasilnog ekstremizma ili je potrebno obuhvatiti ekstremne ideje također?" Iznalaženje odgovora na sva prethodno navedena pitanja predstavlja cilj ovoga rada sa svrhom pronalaska i primjene najadekvatnijeg pristupa u borbi protiv džihadističkog terorizma.

Autorica predočenog rada smatra svrsishodnim koncizno izložiti povijesni i pozitiv-

* Đurđica Radaković Groš, diplomirana pravica s položenim pravosudnim ispitom, polaznica III. godine Poslijediplomskog doktorskog sigurnosnog studija s kriminalističko-policijskog područja na Univerzitetu modernih znanosti u Mostaru, Federacija Bosne i Hercegovine. Radi u Ministarstvu pravosuđa RH, Upravi za zatvorski sustav, Kaznionici u Lipovici – Popovači. Viša upravna savjetnica u Odjelu upravnih poslova.

¹ Erik Pruyt i Jan H. Kwakkel: *Radicalization under Deep Uncertainty: A Multimodel Exploration of Activism, Extremism, and Terrorism*, System Dynamics Review, 2014., 30. 1-2, str. 1.-28.

nopravni normativni okvir Europske unije koji regulira pitanje terorizma i radikalizacije. Tema se razmatra kako bi se uočila činjenica povezanosti radikalizacije i terorizma, o čemu svjedoči sve veći razvoj legislativne aktivnosti koja naglašava važnost spoznaje uzroka radikalizacije u svrhe učinkovite borbe protiv terorizma. Navedeno unatoč rezultatima istraživanja koje su proveli prof. Gilles Kepel i prof. Bernard Rougier,² a sukladno s kojim su primijetili kako je među džihadistima prisutan fenomen porasta broja novih preobraćenika izravno na džihadističku interpretaciju islama, dakle, bez prethodne radikalizacije.

Prvi korak vezano uz unutarnju sigurnost na području tadašnje Europske zajednice predstavlja tzv. Trevi inicijativa³, dok je Ugovorom o Europskoj uniji iz 1992. godine regulirana potreba za policijskom suradnjom poradi sprečavanja i borbe protiv terorizma, čime je isti iskazan područjem od interesa.⁴

Iščitavanjem Akcijskog plana za borbu protiv organiziranog kriminala iz 1997. g.⁵ razvidno je kako nije predviđeno nijedno sredstvo za borbu protiv terorizma unutar poglavlja III., već su regulirane isključivo mjere za borbu protiv organiziranog kriminala jer se terorizam tada očito smatrao jednim od njegovih pojava oblika. Navedeno unatoč utvrđenju iz poglavlja I., st. IV. o potrebi kontinuirane borbe protiv organiziranog kriminala i terorizma.

Na sastanku Europskog vijeća održanog u mjesecu listopadu 1999. g. u Finskoj, Tampere, doneseni su zaključci o nužnosti formuliranja zajedničkih europskih politika u borbi protiv organiziranog i transnacionalnog kriminala, te je u poglavlju C, točki IX. alineji 43. predviđena uspostava zajedničkih istražnih timova u svrhu borbe protiv terorizma.⁶

Teroristički napadi na Sjedinjene Američke Države 11. 9. 2001. godine bili su povod za održavanje izvanrednog sastanka Europskog vijeća u Bruxellesu koji je iznjedrio zaključke i akcijski plan glede izgradnje europske politike u borbi protiv terorizma⁷ poput sljedećeg: formiranje što šire globalne koalicije u borbi protiv terorizma, usvajanje zajedničke definicije terorizma, uvođenje europskog uhiđenog naloga, razmjena podataka koji su povezani s terorizmom između država članica i Europola, ustrojavanje specijalnog antiterorističkog tima unutar Europola itd.⁸

² European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016. g., str. 39. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://www.net4society.eu/public/952.php>, te je pregledan dana 15. 12. 2017. g.

³ Neformalno tijelo za međuvladinu suradnju država članica na području pravosuđa (ministri pravosuđa prvi su se put sastali 1976. g. u Luksemburgu) i sigurnosti (ministri unutarnjih poslova sastali su se prvi put 1975. g. u Treviju). Izvor je na internetskoj adresi <https://en.euabc.com/word/2656>, pregledan dana 24. 1. 2018. g.

⁴ Za detaljnije vidjeti poglavlje VI., odredbu čl. K1. st. I. alineja 9. Ugovora o Europskoj uniji (Treaty on European Union), Vijeće i Komisija Europske zajednice, Maastricht, 7. 2. 1992. g., pregledan dana 24. 1. 2018. g. na internetskoj adresi https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

⁵ Action Plan to Combat Organized Crime od 28. 4. 1997., dostupan na internetskoj adresi <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51997XG0815>, pregledan dana 23. 1. 2018. g.

⁶ Za detaljnije vidjeti European Council, Presidency Conclusions, Tampere, October 1999. Izvor je dostupan na internetskoj stranici http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, te je pregledan dana 5. 12. 2017. g.

⁷ European Council, Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 11 9 2001. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://www.consilium.europa.eu/media/20972/140en.pdf>, te je pregledan dana 15. 12. 2017. g.

⁸ Za detaljnije, *ibid.*, str. 1.-3.

Vijeće Europske unije usvojilo je 12. 12. 2003. godine Europsku sigurnosnu strategiju⁹, koja terorizam označava ključnom prijetnjom sigurnosti Europe i povezuje ga s nasilnim religioznim ekstremizmom. Kao uzroke takvog terorizma predmetna strategija navodi: pritisak modernizacije, kulturološke, sociološke i političke krize, otuđenje mladih ljudi koji žive u stranim društvenim zajednicama.¹⁰

Nakon bombaških napada u Madridu dana 11. 3. 2004. godine Europsko vijeće usvojilo je Deklaraciju za borbu protiv terorizma¹¹ (nastavno: DEKLARACIJA), koja u točki 8. utvrđuje strateške ciljeve za usvajanje dopuna Akcijskog plana Europske unije u borbi protiv terorizma (nastavno: AKCIJSKI PLAN). Za temu ovog rada bitno je uočiti kako je točkom 8. stavkom II. alinejom 6. Deklaracije propisano utvrđivanje podržavajućih faktora terorizmu i njegovoj regrutaciji. U Aneksu I. predmetne Deklaracije popisani su strateški ciljevi Europske unije u borbi protiv terorizma, čime je dopunjen Akcijski plan. Bitno je uočiti kako je Aneksom I. propisano nastaviti istraživanje veze između ekstremnih religijskih ili političkih uvjerenja, socioekonomskih i drugih faktora s jedne strane, te davanja podrške terorizmu s druge strane, a što je normirano pod strateškim ciljem br. 6 Aneksa I.

Kao odgovor na bombaški napad na London počinjen 7. 7. 2005. godine, Europska unija je dana 30. 12. 2005. usvojila Protuterorističku strategiju Europske unije¹² (nastavno: PROTUTERORISTIČKA STRATEGIJA). Ovaj je dokument od izuzetne važnosti za temu predmetnog rada zato što prvi dovodi u može bitnu vezu radikalizaciju s terorizmom. Stoga propisuje za strateški cilj prevenciju putem označavanja faktora ili uzroka koji mogu voditi radikalizaciji i regrutaciji ljudi u terorizam u Europi i internacionalno.¹³ Važno je naglasiti kako navedena odredba nema obligatorni karakter za države članice, a fokus Protuterorističke strategije jest na borbi protiv radikalizacije i regrutiranja u terorističke grupe,¹⁴ te ona nije izmijenjena i dopunjena zadnjih trinaest godina, tj. od njezina donošenja u 2005. godini.

Unutarnja sigurnosna strategija¹⁵ usvojena je 2010. godine te izmijenjena i dopunjena u lipnju 2015. g. Odnosi se na razdoblje od 2015. g. do 2020. g., a unutar poglavlja 3. točke 2.¹⁶

⁹ Council of the European Union, European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, Bruxelles, 12. 12. 2003. g. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>, te je pregledan dana 28. 1. 2018. g.

¹⁰ Ibid., str. 4.

¹¹ European Council, Declaration on Combating Terrorism, Bruxelles, 25. 3. 2004. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <http://www.statewatch.org/news/2004/mar/eu-terr-decl.pdf>, te je pregledan dana 25. 11. 2017. g.

¹² Council of the European Union, The European Union Counter-Terrorism Strategy, Bruxelles, 30. 12. 2005. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, te je pregledan dana 22. 10. 2017. g.

¹³ Ibid., str. 3.

¹⁴ Ibid., str. 7. Protuterorističke strategije, toč. 6. koja propisuje: "Ova se Strategija fokusira na borbu protiv radikalizacije i regrutiranja u terorističke grupe poput al-Kaide i grupe koje ih inspiriraju...".

¹⁵ The EU Internal Security Strategy in Action: A Five Steps Towards More Secure Europe, 2010. g. Dostupna je na internetskoj adresi <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSEM:jl0050>, te je pregledana na dan 9. 2. 2018. g. Renewed European Union Internal Security Strategy, 2015. g., dostupna na internetskoj adresi <http://www.statewatch.org/news/2015/aug/eu-council-cosi-renewed-internal-security-strategy-10854-15.pdf>, pregledana na dan 8. 2. 2018. g.

¹⁶ Ibid., str. 12.

propisuje mjere za prevenciju radikalizacije poput RAN (*Radicalization Awareness Network*) centra izvrsnosti, kaznenopravnih mjera protiv radikalizacije u zatvorima, dok u točki 3. predviđa prezentaciju istraživanja provedenog projekta SAFIRE.¹⁷

U 2011. godini razvijena je mreža *Radicalisation Awareness Network* koja okuplja stručnjake iz čitave Europe u borbi protiv radikalizacije.¹⁸

Dana 15. 1. 2014. godine Europska je komisija usvojila dokument pod nazivom "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Preventing Radicalization to Terrorism and Violent Extremism – Strengthening the EU Response"¹⁹. Predmetnim dokumentom uočena je važnost poduzimanja mjera u prevenciji i borbi protiv radikalizacije, te je popisano 10 konkretnih mjera poradi navedenog,²⁰ međutim, države članice odgovorne su za izradu i implementaciju ovih mjera, a što je propisano u točki 1.2. stavku I. Ovim se dokumentom također uočava rast rizika radikalizacije širom Europske unije, a koja vodi u ekstremno nasilje, propisano točkom 1.2. st. II.

Strategija za borbu protiv radikalizacije i regrutiranja u terorizam donesena je tijekom 2005. g. te je izmijenjena i dopunjena u 2008. godini, a trenutačno su na snazi njezine izmjene i dopune iz 2014. godine.²¹ Glavni joj je cilj prevencija radikalizacije ljudi i njihova regrutiranja u terorizam te prevencija nastajanja nove generacije terorista, što je propisano u II. poglavlju, točki 5. Odgovornost u prevenciji radikalizacije i regrutacije u terorizam ostaje nadalje primarno na državama članicama²², dok im predmetni dokument treba poslužiti kao pomoć u razvoju vlastitih programa i politike borbe protiv ovih pojava jer sadrži deset mjera koje im mogu poslužiti kao svojevrsni putokaz.²³

Europska služba za vanjsko djelovanje u mjesecu lipnju 2016. g. donijela je Globalnu strategiju za vanjsku i sigurnosnu politiku Europske unije²⁴ u kojoj propisuje kako je sigurnost Europske unije jedan od pet poimenično navedenih prioriteta.²⁵ Predmetna strategija svrstava terorizam za prvi sigurnosni rizik kojem je izložena Europska unija, dok u mjere za borbu protiv radikalizacije uvrštava: jačanje partnerstva s udrugama civilnog društva, socijalnim partnerima, privatnim sektorom i žrtvama terorizma te jačanje interreligijskog i in-

¹⁷ Za više o rezultatima provedenog projekta SAFIRE pogledati str. 339. ovog rada.

¹⁸ Više na službenoj internetskoj stranici https://ec.europa.eu/home-affairs/who-we-are/about-us_en

¹⁹ Izvor je dostupan na internetskoj adresi https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation/docs/communication_on_preven, pregledan je dana 26. 1. 2018. g.

²⁰ Ibid., detaljnije unutar poglavlja 2., str. 4.-12.

²¹ Council of the European Union, Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism, Bruxelles, 19. 5. 2014. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/en/pdf>, te je pregledan dana 28. 1. 2018. g.

²² Ibid., poglavlje II. toč. 8., str. 4.

²³ Ibid., str. 5.-15.

²⁴ European External Action Service, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy: Shared Vision, Common Action; A Stronger Europe, lipanj 2016. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <https://europa.eu/globalstrategy/en/shared-vision-common-action-stronger-europe>, te je pregledan dana 13. 1. 2018. g.

²⁵ Ibid., str. 9.

terkulturalnog dijaloga. Mjere za borbu protiv terorizma uključuju jačanje protuterorističkih napora, razmjene podataka i suradnje.

Europska agenda o sigurnosti²⁶ iz 2015. godine usvojena je nakon bombaškog napada na Pariz, a implementira političke smjernice Europske komisije ističući kako postoji potreba jačanja međusobne suradnje na svim nivoima u borbi protiv prioriternih sigurnosnih prijetnji terorizma i stranih terorističkih boraca, organiziranog (prekograničnog) i *cyber* kriminala. Unutar poglavlja 3.1. propisuje mjere u borbi protiv terorizma i prevenciji radikalizacije, a za temu ovog rada značajno je to što eksplicite propisuje kako je potrebno utvrditi uzroke ekstremizma jer veza između radikalizacije i nasilnog ekstremizma postaje jasnija diljem Europske unije. Europski odgovor na ekstremizam ne smije voditi ničijoj stigmatizaciji, već mora biti usmjeren očuvanju vrijednosti tolerancije, različitosti, međusobnog poštovanja, pluralističkih zajednica.

Koncept "Sigurnosne unije"²⁷ iz 2016. godine obuhvaća smjernice i principe za *online* platformu u ostvarivanju proaktivnije prevencije, otkrivanja i uklanjanja ilegalnog sadržaja *online* koji potiče na mržnju, nasilje i terorizam.

Struktura ovog rada koncipirana je tako što je nakon uvodnih izlaganja izložena kategorijalno-pojmovna determinanta istraživanja putem definiranja pojmova "radikalizacije", "nasilne radikalizacije" i "ekstremizma", unutar drugog poglavlja.

U trećem poglavlju uzroci radikalizacije današnjih terorista razrađeni su unutar četiri potpoglavlja jer ih je autorica podijelila na: a) psihološke, b) sociološke, c) religijske, d) povijesne uzroke. Na ovome mjestu svrsishodno je napomenuti kako autorica pod pojmovima "današnji teroristi", ili "teroristi", obuhvaća militantne islamske teroriste koji svoja ponašanja opravdavaju svjetonazorima proizašlim iz radikalne reinterpretacije Kurana. Navedeno je nužno istaknuti jer je pojam terorizma evolutivan, on se s vremenom mijenja, pa shodno navedenome ima različite pojavne oblike.

U konačnici, ovaj rad sastoji se od: 1. uvoda, 2. poglavlja "Definicija pojma radikalizacije, nasilne radikalizacije i ekstremizma", 3. poglavlja "Uzroci radikalizacije terorista", 4. zaključka i 5. popisa literature.

²⁶ The European Agenda on Security, Strasbourg, 28. 4. 2015., str. 14.-15. Izvor je dostupan na internetskoj adresi https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf, te je pregledan na dan 5. 1. 2018. g.

²⁷ European Commission, News, Security Union, https://ec.europa.eu/commission/news/security-union-2017-sep-28_en, pregledan 10. 2. 2018. g.

1. DEFINICIJA POJMA RADIKALIZACIJE, NASILNE RADIKALIZACIJE I EKSTREMIZMA

1.1. Definicija pojma radikalizacije

Budući da inozemni stručnjaci poput Erika Pruyta, Jana H. Kwakkela, Randy Boruma smatraju kako ne postoji općeprihvaćena definicija pojma "radikalizacije", cilj ovog poglavlja jest iznijeti sve definicije predmetnog pojma na koje je autorica ovog rada u svojem istraživanju naišla kako bi se ukazalo na postojanje njihovih zajedničkih elemenata u svrhe ukazivanja na jednu od mogućih novih definicija pojma radikalizacije.

Naime, Erik Pruyt i Jan H. Kwakkel u članku *Radicalization under Deep Uncertainty: A Multimodel Exploration of Activism, Extremism, and Terrorism*²⁸ navode kako se radikalizacija "... odnosi na proces pomoću kojeg građani koji poštuju pravni poredak postaju sve više svjesni društvenog fenomena i potrebe poduzimanja radikalnijih radnji...".

S druge strane, Randy Borum u članku *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*²⁹ također iznosi stav o problematici u definiranju pojma radikalizacije, ali istovremeno pruža vlastitu definiciju prema kojoj radikalizacija predstavlja "...proces razvijanja ekstremističkih ideologija i uvjerenja...".

Jonathan R. White u knjizi *Terrorism & Homeland Security*³⁰ definira radikalizaciju kao "...psihološki proces usvajanja ekstremističkog stava...", dok nasilnu radikalizaciju definira kao: "Proces usvajanja ekstremističkog stava uz sudjelovanje u nasilju temeljeno na novom sustavu uvjerenja."³¹

D. Elaine Pressman u radu *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*³² navodi kako: "Postojeća upotreba termina 'radikalizacije' odnosi se na proces usvajanja ekstremnog sustava uvjerenja (Precht, 2007; Silber & Bhatt, 2007). Radikal je osoba koja je usvojila ovaj ekstremni sustav uvjerenja. Kada se termin 'radikalizacije' upotrebljava na području Sjeverne Amerike, on ne pretpostavlja upotrebu nasilja. Radikalizacija predstavlja proces i svi koji započnu ovaj proces ne uznapreduju do završne faze nasilja. Stoga pojedinac može biti radikaliziran iako nije uključen u nasilne radnje. U demokratskim sustavima u kojima su slobode misli, savjesti, govora temeljne slobode, posjedovanje ili izražavanje radikalnih svjetonazora zaštićeno je pravom i nije pravno problematično."

John Horgan i Kurt Braddock u svojem članku *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalization Programs*³³ definiraju radikalizaciju kao: "Društveni i psihološki proces postupnog iskustvenog opredjeljivanja ekstremnim poli-

²⁸ Ibid.

²⁹ Randy Borum: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 7.-36.

³⁰ Jonathan R. White: *Terrorism & Homeland Security*, Cengage Learning, VII. izdanje, 2011., str. 53.

³¹ Ibid.

³² D. Elaine Pressman: *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*, Canadian Centre for Security and Intelligence Studies, 2009., str. 8.

³³ John Horgan, Kurt Braddock: *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalization Programs*, Terrorism and Political Violence, 2010., str. 279.

tičkim ili religijskim ideologijama. Radikalizacija ne mora nužno voditi nasilju, ali predstavlja jedan od nekolicine rizičnih faktora koji su potrebni za navedeno."

Tomas Precht u istraživačkom projektu pod nazivom *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*³⁴ definira radikalizaciju kao: "Proces usvajanja ekstremnog sustava uvjerenja i spremnost upotrijebiti, podržati ili olakšati nasilje i strah kao metode uvođenja promjena u društvu ... važno je napomenuti kako radikalizacija ne treba nužno rezultirati terorizmom i upotrebom nasilja."

Jennifer S. Hendrickson u radu *Counter-Radicalization: Combating Terrorism at the Core, A study of the Motivations and Inspirational Leaders behind Radicalization to Violent Extremism and the Programs Designed to Combat Them*³⁵ citira³⁶ definiciju radikalizacije kao: "Individualiziranog i složenog procesa u kojem su pojedinci izloženi ideologiji, te prijelaz od onog što se smatra *mainstreamom* i konvencionalnim idejama u ekstreman sklop uvjerenja i ideja."

Analizirajući prethodno iznesene definicije, autorica ovog rada zaključuje kako među istima postoje zajednički elementi, i to:

- zajedničko stajalište kako se radi o procesu koji pojedini stručnjaci karakteriziraju individualnim, drugi ga karakteriziraju psihološkim, a treći ga označavaju psihološkim i društvenim procesom
- zajedničko stajalište kako se tijekom ovog procesa usvajaju radikalnija, ekstremistička uvjerenja i ideologije, odnosno, autorica ovog rada zaključuje kako je posljedica radikalizacije promjena na spoznajnom (kognitivnom) području u smjeru usvajanja ekstremnih uvjerenja/svjetonazora/ideologija.

Autorica ovog rada uočava kako inozemni stručnjak Thomas Precht nije jedini koji ne čini razliku između radikalizacije i nasilne radikalizacije, odnosno nije jedini koji je u definiciju pojma radikalizacije uvrstio treći element nasilja. Primjerice, Randy Borum u članku *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*³⁷ iznosi: "... definiciju radikalizacije Home Officea Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske koja je sadržana u protuterorističkoj strategiji kao proces pomoću kojeg ljudi podržavaju terorizam, nasilni ekstremizam i, u nekim slučajevima, tada pristupaju terorističkim grupama."

³⁴ Tomas Precht: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry of Justice, 2007., str. 16.

³⁵ Jennifer S. Hendrickson: *Counter-Radicalization: Combating Terrorism at the Core, A study of the Motivations and Inspirational Leaders behind Radicalization to Violent Extremism and the Programs Designed to Combat Them*, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland, 2014., str. 1.-2.

³⁶ Royal Canadian Mounted Police, National Security Criminal Investigations: *Radicalization: A Guide for the Perplexed*, Canada, 2009., as referenced in Jerome P. Bjelopera: *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*, Congressional Research Service, 2013., 11.-12.

³⁷ Randy Borum: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 12.-13.

1.2. Definicija pojma nasilne radikalizacije i ekstremizma

Tomas Precht u prethodno navedenom istraživačkom projektu definira ekstremizam kao: "Neumjerene i beskompromisne svjetonazore i procjene izvan standardnih normi"³⁸, dok ne pruža definiciju nasilne radikalizacije jer je, po mišljenju autorice ovog rada, njezin sadržaj obuhvatio pojmom radikalizacije.

John Horgan i Kurt Braddock u svojem članku *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalization Programs*³⁹ definiraju nasilnu radikalizaciju kao: "Društveni i psihološki proces uvećane i usmjerene radikalizacije kroz uključenost u nasilni nedržavni pokret. Nasilna radikalizacija obuhvaća faze: a) uključivanja u terorističku grupu i b) zadržavanja uključenosti i sudjelovanja u terorističkim aktivnostima."

Elaine Pressman u radu *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*⁴⁰ iznosi definiciju nasilne radikalizacije koju je usvojio Predstavnički dom Kongresa Sjedinjenih Američkih Država u 2007. godini kao: "Proces usvajanja ili promicanja ekstremnog sustava uvjerenja u svrhe olakšavanja nasilja utemeljenog na ideologiji kako bi se unaprijedile političke, religijske ili društvene promjene." Imenovana autorica u predmetnom radu također izlaže definiciju ekstremizma⁴¹ kao: "Bilo koja politička teorija koja se drži beskompromisne i rigidne politike ili ideologije. Ekstremist je osoba koja se drži takvih beskompromisnih ili rigidnih svjetonazora ili djeluje na način daleko iznad normi."

Jennifer S. Hendrickson u radu *Counter-Radicalization: Combating Terrorism at the Core, A study of the Motivations and Inspirational Leaders behind Radicalization to Violent Extremism and the Programs Designed to Combat Them*⁴² navodi kako je: "Ekstremizam završni rezultat procesa radikalizacije, a nasilni ekstremizam predstavlja prihvaćanje i sudjelovanje u nasilnim radnjama kao posljedica radikalnih ili ekstremnih uvjerenja."

Jonathan R. White u knjizi *Terrorism & Homeland Security*⁴³ definira nasilnu radikalizaciju kao: "Proces usvajanja ekstremističkog stava uz sudjelovanje u nasilju temeljeno na novom sustavu uvjerenja."

Randy Borum u članku *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*⁴⁴ iznosi definiciju nasilne radikalizacije koju je postavila danska tajna služba (PET) kao: "Proces pomoću kojeg osoba u povećanoj mjeri prihvaća upotrebu nedemokratskih ili nasilnih sredstava, uključujući terorizam, u pokušaju ostvarivanja posebnih političkih/ideoloških ciljeva."

³⁸ Tomas Precht: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry of Justice, 2007., str. 16.

³⁹ John Horgan, Kurt Braddock: *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalization Programs*, Terrorism and Political Violence, 2010., str. 279.

⁴⁰ D. Elaine Pressman: *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*, Canadian Centre for Security and Intelligence Studies, 2009., str. 5.

⁴¹ Ibid., str. 5.

⁴² Jennifer S. Hendrickson: *Counter-Radicalization: Combating Terrorism at the Core, A study of the Motivations and Inspirational Leaders behind Radicalization to Violent Extremism and the Programs Designed to Combat Them*, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland, 2014., str. 2.

⁴³ Jonathan R. White: *Terrorism & Homeland Security*, Cengage Learning, VII. izdanje, 2011., str. 53.

⁴⁴ Randy Borum: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 12.-13.

2. UZROCI RADIKALIZACIJE TERORISTA

2.1. Psihološki uzroci radikalizacije terorista

Dr. Alex P. Schmid u članku: *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*⁴⁵ taksativno nabraja uzroke radikalizacije koji na individualnom nivou mogu voditi u terorizam, i to: problem identiteta, neuspjela integracija, osjećaj marginalizacije, otuđenja, diskriminacije, stigmatizacije i odbijanja, ponižavanja, a koji su često povezani s osvetom i moralnim bijesom.

S obzirom na to kako je prethodno imenovani autor mišljenja sukladno s kojim nanošenje ponižavanja na individualnom nivou može biti uzrokom radikalizacije koja vodi u terorizam, autorica ovog rada nastavno iznosi rezultate izvornog istraživanja koje su na temu ponižavanja/uvrede u javnosti proveli inozemni stručnjaci Liesbeth Mann, Allard R. Feddes, Bertjan Doosje, Agneta H. Fischer, Anne Leiser. Rezultati istraživanja pokazali su kako je osjećaj poniženja intenzivniji u situaciji kada okolina reagira smijehom nakon ponižavanja u javnosti, dok pomoć pružena odmah nakon javnog ponižavanja nema učinka na njegov intenzitet. Također je dokazano kako je osjećaj javnog poniženja intenzivniji u situaciji kada su zbog njega ugrožene vrijednosti koje pojedinac smatra bitnim.⁴⁶

Iščitavanjem dokumenta Europske komisije Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review na temu psiholoških uzroka radikalizacije pojedinaca može se uočiti postojanje više modela koji pokušavaju objasniti psihološke procese kroz koje prolazi pojedinac na svojem putu prema radikalizaciji. Ono što je zajedničko ovim modelima jest pretpostavka postojanja pojedinca koji je najprije u svojevrsnoj osobnoj krizi nakon čega je resocijaliziran unutar grupe koja mu pruža duhovne i emocionalne odgovore.⁴⁷ Prethodno citirani dokument primjerice navodi, između ostalog, tzv. *četverostupanjski model* (uokvirivanje neželjenog događaja ili uvrede kao nepravedne – okrivljavanje određene politike, osobe ili nacije kao odgovorne za nepravdu – odgovorna strana se kleveće, često puta demonizira – opravdanje agresije).

Europska unija je unutar programa FP7⁴⁸ za razdoblje od 2007. godine. do 2013 provela nekoliko društveno-ekonomskih i humanističkih istraživanja, a rezultati provedenog projekta SAFIRE⁴⁹ trebali su nam omogućiti bolje razumijevanje radikalizacijskog proce-

⁴⁵ Alex P. Schmid: *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*, International Centre for Counter-Terrorism, Haag, 2013. g., str. 4. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>, te je pregledan 30. 1. 2018. g.

⁴⁶ Liesbeth Mann, Allard R. Feddes, Bertjan Doosje, Agneta H. Fischer, Anne Leiser: *When is Humiliation More Intense? The Role of Audience Laughter and Threats to the Self*, *Frontiers in Psychology*, volume 8, 2017, article 495, str. 1. Izvor je preuzet s internetske adrese <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5397508/>, te je pregledan 8. 2. 2018. g.

⁴⁷ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, 2016., str. 12.-15. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://www.net4society.eu/public/952.php>.

⁴⁸ Seventh Framework Programme for Research and Technological Development (FP7).

⁴⁹ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in

sa, uključujući njegove uzroke i interakcije između njih. Sukladno s navedenim, projekt je iznjedrio model radikalizacijskog procesa temeljen na tipologiji radikalnih grupa, kulturološkim aspektima radikalizacije, primjetnim indikatorima radikalizacije, postojećim mjerama u borbi protiv radikalizacije, te je ujedno obuhvaćen moralni, pravni i politički kontekst vezan uz radikalizaciju. Rezultati su pokazali kako politike koje imaju za cilj intervenciju u prednasilnu fazu radikalizacije nisu podržale sve države članice Europske unije. Projekt je razvio "konceptualni model za radikalizacijski proces" koji se sastoji od tri koraka, i to: a) pozadinski – odnosi se na razdoblje tijekom kojeg je pojedinac već možda radikaliziran, ali se ne primijeti (ili nije prijavljeno) njegovo unutarnje razmatranje o angažiranju u nasilje ili terorizam, b) neposredni – odnosi se na period tijekom kojeg pojedinac počinje pokazivati interes ili izvijesti o razmatranju o angažiranju u nasilje ili terorizam, c) skori – odnosi se na razdoblje tijekom kojeg je pojedinac spreman počiniti nasilje ili teroristički napad. Rezultati istraživanja na predmetnom projektu ukazuju na to kako nema jednostavnog, objedinjujućeg terorističkog profila koji bi mogao pomoći predvidjeti tko će postati nasilni radikal ili terorist.

Thomas Precht je uz potporu danskog Ministarstva pravosuđa proveo šestomjesečno istraživanje na temu domaćeg terorizma i islamističke radikalizacije u Europi od konverzije do terorizma, a čiji su rezultati objavljeni u prosincu 2007. g.⁵⁰ Predmetni su rezultati objavljeni u formi procjene faktora koji utječu na nasilni islamski ekstremizam u Europi uz prijedloge za poduzimanje proturadikalizacijskih mjera. Također je zaključio kako proces radikalizacije ima četiri faze, i to: a) predradikalizacija, b) konverzija i identifikacija, c) uvjeravanje i indoktrinacija, d) akcija.

Uzroke koji dovode do svake od navedenih faza imenovani je sistematizirao unutar tri grupe: a) "pozadinski faktori", b) faktori "okidači", c) faktori "prilike".

Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016., str. 20.-21.

⁵⁰ Tomas Precht: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry of Justice, 2007.

Tablica 1: Prikaz faza i uzroka radikalizacije islamskih terorista

FAZA 1 Predradikalizacija	FAZA 2 Konverzija identifikacija	FAZA 3 Uvjeravanje indoktrinacija	FAZA 4 Akcija
<p>Pozadinski faktori:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kriza muslimanskog identiteta • iskustvo diskriminacije, otuđenja, percipirane nepravde • životno okruženje, susjedstvo, obitelj • osobne traume • relativni nedostatak javne debate o islamskom terorizmu na Zapadu unutar muslimanske zajednice <p>Mjesta susreta (prilike):</p> <ul style="list-style-type: none"> • džamija • internet • škola, klubovi za mlade, posao • zatvor • sportske aktivnosti • obitelj i prijatelji 	<ul style="list-style-type: none"> • od ateizma do religijskog identiteta • radikalnija interpretacija islama • prelazak s jedne vjeroispovijedi na islam <p>Identifikacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povećana identifikacija s ekstremizmom i prihvaćanje uzroka ekstremizma <p>Okidači:</p> <ul style="list-style-type: none"> • glorifikacija džihada, aktivizam • vanjske politike prema "muslimanskom svijetu" • karizmatična osoba/vođa <p>Mjesto susreta (prilike):</p> <ul style="list-style-type: none"> • kao u fazi 1 	<p>Uvjeravanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izolacija od prijašnjeg života • povećana obuka • dodjela uloga • pripremanje za akciju <p>Katalizatori:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prekomorsko putovanje (religiozna ili obuka u kampu) • stvaranje grupnih veza • lokalni kamp za obuku <p>Mjesta susreta (prilike):</p> <ul style="list-style-type: none"> • privatni domovi • selo • automobili • mjesta nepristupačna za detektiranje 	<ul style="list-style-type: none"> • priprema • planiranje, počinjenje <p>Pojačanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prekomorsko putovanje • grupno povezivanje • kampovi za obuku • snimke <p>Ključne komponente:</p> <ul style="list-style-type: none"> • financiranje • odabir meta • nadzor • proizvodnja bombi ili drugog sredstva terora • probni rad <p>Mjesta susreta (prilike):</p> <ul style="list-style-type: none"> • kao u fazi 3

Izvor: Tomas Precht: "Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe"⁵¹

Andrew Silke, University of East London, UK, u svojem članku *Holy Warriors, Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*⁵² taksativno nabraja sljedeće motive radikalizacije terorista: 1. *dob i rod* (većina regruta mladi su muškarci u ranim 30-im godina-

⁵¹ Izvor: Tomas Precht: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry of Justice, 2007., str. 34.

⁵² Andrew Silke: *Holy Warriors, Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*, European Journal of Criminology, 2008., vol. 5 (1), str. 105.-119.

ma, iako su poneki regruti žene ili znatno stariji muškarci), 2. *edukacija, karijera, brak* (faktori poput dobrog školovanja, dobrog socioekonomskog zaleđa i braka ne smanjuju nužno rizik od radikalizacije i uključivanja u terorističke aktivnosti), 3. *društveni identitet* (uloga religije – snažno razvijen osjećaj muslimanskog identiteta uz jaku identifikaciju sa širom muslimanskom zajednicom te odanost grupi), 4. *marginalizacija*, 5. *diskriminacija*, 6. *dogadaji "katalizatori" (percipirana nepravda)*, 7. *status i osobna nagrada*, 8. *prilika i regrutacija*.

Nastavno u radu izlaže se tablica 2 s procjenama relevantnih rizičnih faktora za nasilni ekstremizam od strane inozemne stručnjakinje D. Elaine Pressman, a iz koje je razvidno kako određeni mentalni procesi uz kontekstualne društvene i povijesne faktore mogu doprinijeti povećanju rizika nasilnog ekstremizma.

Tablica 2: Procjena relevantnih rizičnih faktora za nasilni ekstremizam

STAVKA	FAKTORI
A	Stavovi / mentalni procesi
A 1	- problem identiteta (zbunjenost)
A 2	- snažan osjećaj nepravde i uvrede
A 3	- grupni, nacionalni razlozi za nepravdu
A 4	- dehumanizacija identificiranog odgovornog uzroka
A 5	- internalizirano mučeništvo, "umrijeti sa svrhom"
A 6	- potreba za političkom/religijskom/ideološkom svrhom
A 7	- pristupanje ideologiji opravdavajući nasilje
A 8	- potreba za grupnim vezivanjem i pripadanjem
A 9	- društvena alijenacija
A 10	- niska empatija za one izvan vlastite grupe
A 11	- visok stupanj ljutnje i frustracije
A 12	- odbijanje društva i vrijednosti
A 13	- nisko samopouzdanje
STAVKA	FAKTORI
A	Stavovi / mentalni procesi
A 14	- velika potreba za odobravanjem i prihvaćanjem
A 15	- želja za osvetom
C	Kontekstualni/društveni faktori
C 1	- sudionik/korisnik ekstremističkih <i>websiteova</i>
C 2	- podrška vršnjaka/zajednice za nasilnim postupanjem
C 3	- kontakt s nasilnim ekstremistima
C 4	- ljutnja prema političkim/vanjskopoličkim postupanjima zemlje

H	Povijesni faktori
H 1	- rana izloženost nasilju u kući
H 2	- obiteljska potpora nasilnom ponašanju
H 3	- prijašnje kriminalno nasilje
H 4	- vojnička, paravojnička obuka u kući
H 5	- putovanje u inozemstvo za borbe/obuke bez državnog pokroviteljstva
H 6	- glorifikacija nasilnog ponašanja
P	Zaštitni faktori
P 1	- ideološki preokret/pomak
P 2	- odbijanje nasilja u svrhe postizanja ciljeva
P 3	- promjena vizije neprijatelja
P 4	- konstruktivna politička uključenost
P 5	- značajna podrška vršnjaka/drugih

Izvor: D. Elaine Pressman: *"Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism"*⁵³

2.1.1. Dinamike unutar grupe s aspekta socijalne psihologije⁵⁴

U navedenom radu Randy Borum iznosi kako: "... ponašanje terorističkih kolektiva obilježava:

- *grupni kontekst njeguje ekstremna ponašanja* – individualna i grupna mišljenja i ponašanja teže postati ekstremnijima unutar grupnog konteksta (tzv. "grupna polarizacija")
- *grupno donošenje odluka često je pristranije i manje racionalno od individualnog donošenja odluka* – tzv. grupno razmišljanje
- *percepcije grupe obojene su grupnim članstvom, često nazvane 'u – grupu / iz – grupe' pristranost* – ljudi teže pozitivnijem identificiranju i klasificiranju ponašanja članova unutar grupe. Preostale izvan grupe (uključujući druge grupe) identificiraju s negativnijim svojstvima i ponašanjima
- *pojedinci se osjećaju manje odgovornim za 'grupna' ponašanja*
- *ljudi se pridružuju grupi zbog percipiranih poticaja i nagrada*
- *grupe imaju interne norme i pravila koja kontroliraju ponašanje članova...*"

⁵³ D. Elaine Pressman: *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*, Canadian Centre for Security and Intelligence Studies, 2009., str. 14., str. 20.

⁵⁴ Randy Borum: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 20.-21., daje definiciju socijalne psihologije kao: "Subdiscipline psihologije čiji predmet prvenstveno predstavljaju odnosi, utjecaji i interakcije među ljudima te grupno ponašanje."

2.1.2. Individualni mehanizmi radikalizacije s aspekta socijalne psihologije⁵⁵

U predmetnom radu Randy Borum iznosi klasifikaciju individualnih mehanizama radikalizacije koju su osmislili McCauley i Mosalenko na sljedeći način:

1. *individualna radikalizacija putem osobne uvrede* – pojedinac postaje radikaliziran kao rezultat nekog (percipiranog) zla ili nepravde koja je počinjena prema njemu/njoj ili njihovim bližnjima
2. *individualna radikalizacija putem političke uvrede* – pojedinac postaje radikaliziran kao rezultat zla ili nepravde koja je počinjena na grupi ili koja prijete grupi s kojom se identificira
3. *individualna radikalizacija u akciji (sklizak teren)* – pojedinac se obveže radikalnoj grupi ili osobama prihvaćajući radikalnu ideologiju i slijedi progresivne, iako ponekad podmukle progresije subverzivnih ponašanja koja ponekad kulminiraju u terorizmu
4. *individualna radikalizacija u akciji (snaga ljubavi)* – pojedinac se u početku obveže radikalnoj grupi ili osobama prihvaćajući radikalnu ideologiju zbog socijalnih ili emocionalnih veza prema članovima; te veze postaju pokretačke sile za akciju u ime grupe
5. *individualna radikalizacija u traženju statusa i uzbuđenja* – pojedinac je primamljen obvezati se radikalnoj grupi očekujući ili podizanje svojeg socijalnog statusa i percipirane moći ili obvezivanje glamuroznom i opasnom životu terorista
6. *individualno otvaranje radikalizaciji (odmrzavanje)* – pojedinac doživi destabilizirajući životni događaj (poput gubitka člana obitelji) koji pomiče socijalne barijere / stil života prema radikaliziranoj aktivnosti."

2.2. Sociološki uzroci radikalizacije terorista

U ovom potpoglavlju rada autorica iznosi sociološki kontekst europskog džihadizma sukladno s podacima Europske komisije⁵⁶ prema kojima su većina počinitelja terorističkih napada u Europi u razdoblju od 2012. do 2016. godine djeca sjevernoafričkih imigranata rođena u Europi. Nadalje su primijećene tri pojave: a) prisutnost mladih među džihadistima koji na društvenoj stratifikacijskoj ljestvici pripadaju srednjoj ili nižoj srednjoj klasi, b) značajan broj novih preobraćenika na islam od kojih se neki izravno preobraćaju na džihadističku verziju islama, dakle, bez prethodne radikalizacije, c) prisutnost mladih žena u značajnom broju. Navedena populacija živi unutar odvojenih enklava urbanog ili suburbanog područja pristup kojima je otežan. Predmetni dokument nadalje navodi kako je opisano možda reakcija na osjećaj diskriminacije zbog otežanog pristupa školovanju, zapošljavanju, stjecanju državljanstva, a možda je rezultat utjecaja alternativnih kulturoloških modela koji se prenose unutar obitelji i socijalnih mreža.

⁵⁵ Randy Borum: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 27.

⁵⁶ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016., str. 36.-39.

Dokument zatim ističe kako se prvi put u povijesti Europske unije džihadizam javlja istovremeno s nastankom situacije u kojoj je većina djece migranata iz postkolonijalnih zemalja ili djece migranata iz muslimanskih kultura rođena u Europskoj uniji ili došla u Europsku uniju vrlo mlade dobi. Dakle, ova djeca migranata odgajana su unutar obrazovnog sustava zemlje članice Europske unije. Kao primjer navodi se situacija koja je nastala unutar predgrađa diljem Francuske kao reakcija na al-Surijevu *online* objavu "Poziva za globalni islamski otpor"⁵⁷. Naime, nastali su socijalni nemiri koji su bili obilježeni nasiljem i zahtjevom za potpunim i jednakim uvjetima stjecanja francuskog državljanstva, a što je u konačnici vodilo određenoj političkoj integraciji (npr. povećan je broj kandidata na izborima za nacionalni parlament koji su održani u mjesecu lipnju 2012. g.). S druge strane, navodi se podatak kako su pojedini pripadnici ove populacije koji imaju imigrantsko podrijetlo i francusko državljanstvo počeli razvijati sasvim drugačije ponašanje putem kojeg demonstriraju odbacivanje francuskog nacionalnog identiteta uključujući raskid s njegovim vrijednostima.

Nadalje se iznose zaključci nekolicine stručnjaka (Ragazzi 2014., Banfi, Gianni, Giugni 2016., Roy 2015.) sukladno s kojima su mnoge zemlje Europske unije izložene prijetnji nastanka navedenih pojava koje vode povećanoj političkoj polarizaciji između političkih stranaka glede pitanja kapaciteta i metoda integracije muslimanske populacije.

Iščitavajući prethodno navedeni dokument razvidno je kako on pridaje značajnu ulogu vanjskim konfliktima u jačanju radikalizacije, nasilja i terorizma, pa primjerice navodi izraelsko-palestinski sukob te rat u Afganistanu od 1979. do 1989. godine⁵⁸.

Kompleksna društvena pitanja poput imigracije, integracije, pluralizma, položaja religijskih zajednica u Europi – obuhvaćena su provođenjem nekolicine društveno-ekonomskih i humanističkih istraživanja Europske unije unutar programa FP7⁵⁹ za razdoblje od 2007. g. do 2013. g. Npr. projekt SAFIRE⁶⁰ ima cilj pružiti bolje razumijevanje radikalizacijskog procesa uključujući njegove uzroke i interakcije između njih.

Projekt EURISLAM⁶¹ analizira na koji su način u inkorporaciji islama unutar država članica utjecale nacionalne tradicije identiteta, državljanstva te odnosa između Crkve i države. Rezultati istraživanja ukazuju na to kako je sloboda govora u većini zemalja veća između pripadnika manjinske muslimanske etničke grupe nego što je između pripadnika nacionalne većinske grupe. Rezultati ujedno ukazuju na to kako pripadnici većinske populacije percipiraju daleko više kulturne udaljenosti za europske muslimane jer pripadnici muslimanskih grupa doživljavaju manju kulturnu udaljenost prema pripadnicima većinske grupe u europskim zemljama.

Projekt ReligioWest⁶² ima za cilj pružiti pregled položaja religije unutar sekulariziranih europskih društava. Rezultati istraživanja ukazuju na tendenciju alijenacije religijskih zajednica svih vjera od dominantne kulture Zapada, što naglašava apsolutnu slobodu ljudskog

⁵⁷ Vidjeti str. 346. ovog rada na temu treće faze džihadizma u modernoj europskoj povijesti.

⁵⁸ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016., str. 15.

⁵⁹ Seventh Framework Programme for Research and Technological Development (FP7).

⁶⁰ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016., str. 20.-21.

⁶¹ Ibid., str. 23.-24.

⁶² Ibid., str. 24.

bića. Cilj bi trebao biti izmirenje zahtjeva za poštovanjem modernog seta ljudskih prava s jedne strane, te slobode vjeroispovijesti s druge strane.

Projekt CITYSPICE⁶³ vezan je uz borbu protiv nejednakosti mladih diljem Europe, a rezultati istraživanja, između ostalog, ukazuju na to kako je simboličko protjerivanje nametnuto putem visoko segregiranih lokalnih četvrti eksplicitno povezano s načinom na koji mladi ljudi doživljavaju sami sebe, uključujući način na koji njih doživljava okolina.

Projekt EuroPublicIslam analizira pojavu islama u europskom javnom prostoru putem studije "javnih kontroverzija" (npr. nošenje vela u školi, na fakultetu, radnome mjestu, organiziranje zajedničkih molitvi na ulici, zahtijevanje *halal* jela u školskoj kantini itd.)⁶⁴.

U razdoblju od 2011. do 2015. godine vođen je projekt MYPLACE⁶⁵ s ciljem ukazivanja na veze između političkog nasljeđa, postojećih nivoa i formi građanskog i političkog angažiranja mladih u Europi te njihove potencijalne otvorenosti radikalnim i populističkim političkim agendama. Jedan od glavnih zaključaka istraživanja upućuje na to kako je političko nepovjerenje jedan od najjačih prediktora potpore ekstremno desnih ideologija.

Razdoblje od 2014. do 2017. godine obuhvaćeno je istraživanjima unutar projekta PRIME (istražuje radikalizaciju općenito, od desnog do džihadističkog terorizma) i projekta IMPACT Europe (cilj mu je razviti evaluacijski alat za praktičare u svrhe poboljšanja strategija i radnji usmjerenih u borbi protiv nasilne radikalizacije)⁶⁶, a rezultatima navedenih istraživanja ne raspoložemo.

Projekt VOX – POL vodi se do 2018. godine kao europska akademska istraživačka mreža u svrhe istraživanja svih formi *online* radikalizma.⁶⁷

Dokument zaključno na predmetnu temu navodi kako rezultati dosadašnjih istraživanja društvenih i humanističkih znanosti nisu dostatni da bi se moglo zaključiti o načinu na koji navedeni kompleksni sociološki i kulturni fenomeni mogu doprinijeti nasilju džihadizma. Zbog navedenog se vodi javna rasprava oko dvaju tumačenja: a) prema prvom tumačenju džihadistički teroristički napadi predstavljaju površnu "islamizaciju" ishodišnog, općenitijeg fenomena ili procesa radikalizacije, b) prema drugom tumačenju salafizam predstavlja jedinstven kulturološki izazov koji može voditi džihadističkom nasilju kada društveni, kulturni i politički uvjeti sazriju.

Prof. Farhad Khosrokhavar u članku *Terrorism in Europe and in the Middle East*⁶⁸ ističe kako: "Radikalni islamizam u Europi ima različite korijene većinom vezane za kolonijalnu prošlost (Francuska, Engleska) ili je vezan uz imigraciju muslimana iz muslimanskog svijeta unazad zadnjih nekoliko desetljeća (Njemačka, Španjolska) ... svaka zemlja ima svoju specifičnu povijest i svoju kulturu "integracije", a radikalizacija je povezana s lokalnom, regionalnom i svjetskom povijesti".

⁶³ Ibid., str. 24.-25.

⁶⁴ Ibid., str. 25.

⁶⁵ Ibid., str. 25.- 26.

⁶⁶ Ibid., str. 21.-22.

⁶⁷ Ibid., str. 22.

⁶⁸ Farhad Khosrokhavar: *Terrorism in Europe and in the Middle East*, str. 1., dostupan na internetskoj adresi http://www.ps.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/khosrokhavar.pdf. Rad je pregledan na dan 3. 2. 2018. g.

Čitajući rad dr. Alexa P. Schmida: *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*⁶⁹ može se uočiti kako on dijeli uzroke radikalizacije na tri nivoa, i to: a) mikronivo⁷⁰, b) srednji nivo (obuhvaća širi radikalni milje, podržavajuće društveno okruženje), c) makronivo (uloga vlada, tuzemnih i inozemnih društava, radikalizacija javnog mišljenja i političkih stranaka, tenzije u odnosu većine i manjine, uloga nedostatka socioekonomskih prilika za čitave sektore društva koji vode mobilizaciji i radikalizaciji nezadovoljnih). Pri tome navedeni autor smatra kako svaki od navedenih nivoa može pomoći u iznalaženju sociopsiholoških uzroka radikalizacije iako je većina provedenih istraživanja vezana uz mikronivo, pa je ubuduće nužno više istraživati srednji i makronivo. Potonje navedeni nivo politički je osjetljiviji jer obuhvaća studiju interakcija vlada Zapada s autoritarnim režimima na Bliskom istoku.

U prethodno navedenom radu također se iznosi mišljenje Ekspertne grupe za nasilnu radikalizaciju koju je osnovala Europska komisija u 2006. godini, a sukladno s kojom postoji globalni, društveni, politički, ideološki i psihološki utjecaj na fenomen radikalizacije.

2.3. Religijski uzroci radikalizacije terorista

Inozemni stručnjak Farhad Khosrokhavar u članku *Radicalization Through Religion*⁷¹ navodi kako je džihad u vrijeme nastupa europskog kolonijalizma bio sredstvom opravdanja borbe muslimana protiv okupatora, iako je borba protiv heretika religijski dozvoljena u povijesti islama puno ranije: "Kharavej nakon smrti Proroka vjerovao (je) da su *de facto* heretici svi oni koji striktno ne poštuju islamska pravila sukladno s njihovom interpretacijom, te je stoga prolijevanje krvi religijski dozvoljeno ... promjene u muslimanskom svijetu nakon Drugog svjetskog rata i završetak kolonijalizma omogućili su stvaranje novih formi džihada, iako su neki od novih pojavnih oblika slični onima iz prošlosti jer služe za izražavanje socijalnog ili političkog protesta..."⁷².

Imenovani stručnjak u drugom članku *Terrorism in Europe and in the Middle East*⁷³ utvrđuje kako je džihadistička ideologija prožeta trima idejama: a) idejom "neo – umme", koja ne predstavlja stvarni entitet već kulturološku konstrukciju temeljenu na mitskoj islamskoj zajednici, b) ideju o "demonskom Zapadu", c) ideju o širenju islama širom svijeta putem prisilnog ili dobrovoljnog, mirnog preobraćanja.

⁶⁹ Alex P. Schmid: *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*, International Centre for Counter-Terrorism, Haag, 2013. g., str. 3.-5. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>, te je pregledan dana 30. 1. 2018. g.

⁷⁰ Za uzroke radikalizacije na individualnom nivou vidjeti str. 333. ovog rada.

⁷¹ Farhad Khosrokhavar: *Radicalization Through Religion*, str. 1. Izvor je preuzet s internetske stranice <http://www-personal.umich.edu/~satran/Ford%2006/Wk%2013-4%20Radicalization%20Religion%20Khosrokhavar.pdf>, te je pregledan 1. 2. 2018. g.

⁷² Ibid., str. 1.

⁷³ Farhad Khosrokhavar: *Terrorism in Europe and in the Middle East*, dostupan na internetskoj adresi http://www.ps.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/khosrokhavar.pdf. Rad je pregledan dana 3. 2. 2018. g.

Tomas Precht u svojem radu i istraživanju *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*⁷⁴ iznosi ideje i zapise četvorice karizmatičnih osoba koje su se javile tijekom povijesti utječući na opravdavanje militantnog islamizma pružajući ideološku osnovu koju su preuzeli današnji teroristi (Hassan al Banna u Egiptu, Sayyid Maududi u Pakistanu, Sayyid Qutb u Egiptu i ajatolah Homeini u Iranu te zapisi Ibn Tejmija iz XIV. st.)

Uvažavajući činjenicu o porastu broja preobraćenika izravno na džihadističku interpretaciju islama⁷⁵, autorica ovog rada nastavno u tekstu iznosi faze religijskog preobraćanja uz navođenje motiva koji mogu dovesti do njega.

2.3.1. Teorija preobraćenja

Randy Borum u radu *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*⁷⁶ iznosi kako se: "... teorija preobraćenja manje fokusira na kolektivnim stavovima, a naglasak stavlja na individualni proces transformiranja uvjerenja i ideologija koji se često označava kao konverzija, preobraćenje ... po pitanju religijskog preobraćenja Lewis Rambo je razvio model od sedam faza s naglaskom na tome kako je svaka od faza kumulativna i može rekurzivno utjecati na druge. Faze su:

- *kontekst* uključuje područje faktora okoline – kulturološki, povijesni, politički, socijalni, i djeluje kroz proces preobraćenja koji može ubrzati ili sprečavati njegov razvoj
- *kriza* je stanje osobne neravnoteže uzrokovano osobnim ili društvenim poremećajima
- *traženje* je često ubrzano krizom, predstavlja proces traženja rješenja ili aktivnosti u cilju vraćanja ravnoteže
- *susret* naglašava inicijalni kontakt između tragača i duhovnog izbora ili predlagatelja tog duhovnog izbora
- *interakcija* opisuje razmjenu između tragača i predlagatelja u svrhe prikupljanja više informacija glede uvoda u duhovne opcije i druge predlagatelje
- *obvezivanje* uključuje dva važna elementa – prvi predstavlja odluku ili seriju odluka koje demonstriraju ulaganje u religiju ili vjernost prema njoj. Drugi element predstavlja obećano vezivanje članstvom ili javno izjavljivanje vjere koje učvršćuje status ili identitet osobe kao dijela pokreta
- *posljedice* su rezultati ponašanja, obvezivanja i donošenja odluka u službi vjerovanja. Oni se stalno nadziru i procjenjuju."

Borum nadalje ističe: "... kako je Richardson zabilježio da su se teorijske perspektive glede preobraćenja povijesno polarizirale unutar jedne od dviju kategorija:

⁷⁴ Tomas Precht: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry of Justice, 2007., str. 27.-29.

⁷⁵ Vidi str. 326. ovog rada.

⁷⁶ Journal of Strategic Security, Vol. 4, N° 4, 2011., str. 22., pa nadalje.

a) *pasivne* – koja vidi preobraćenika kao pasivnu metu pogođenu traumom i/ili ima neispunjene psihološke potrebe, a čija je sposobnost rasuđivanja svladana pranjem mozga u svrhe indoktrinacije

b) *aktivne* – koja vidi preobraćenika kao racionalnog sudionika i aktivnog tragača čija odluka o uključivanju predstavlja čin beskompromisne volje."

Borum zatim ističe kako: "Lofland i Skonovd opisuju pet motiva za preobraćenje:

- *mistični* – osobno transformativna epifanija, tipično se javlja kao nagli događaj
- *eksperimentalni* – gdje se 'tragač' povezuje s grupom kako bi isprobao identitet grupnog članstva
- *afekcionalni* – gdje preobraćenje rezultira ili iz snažnog emocionalnog osjećaja ili iz snažnih emocionalnih veza i privrženosti prema drugima
- *evangelist* – duboko, emocionalno ispunjeno transformativno iskustvo koje se javlja u kontekstu gomile (svjetine)
- *prinudni* – sličan je pranju mozga i predstavlja oblik psihološke prisile u kojoj su ljudi emocionalno iscrpljeni, društveno izolirani od drugih i izloženi intenzivnom grupnom pritisku i utjecajima.

Motivi označeni kao 'mistični' i 'evangelist' imaju manje utjecaja na radikalizaciju, dok su eksperimentalni i afekcionalni motivi jasno vidljivi kod osoba za koje se zna kako su radikalizirane u nasilni ekstremizam, osobito u militantne islamističke pokrete i terorističke ćelije."

2.3.2. Četiri tipa preobraćenja po klasifikaciji Protuobavještajne jedinice FBI-a

Unutar predmetnog rada Randy Borum također izlaže kako: "Većina iznesenih teorija ili modela nasilne radikalizacije ima elemente koji sadrže barem tri faktora:

1. razvijanje antipatije prema ciljanoj grupi
2. stvaranje opravdanja i ovlaštenja za nasilno ponašanje
3. eliminaciju društvenih i psiholoških barijera koje bi mogle sprečavati nasilno ponašanje."

Zatim ističe kako: "Protuobavještajna jedinica FBI-a – The U.S. Federal Bureau of Investigations Counterterrorism Division (2006) klasificira mehanizme radikalizacije s motivacijskog aspekta (internog ili vanjskog) rezultirajući s četiri različita tipa preobraćenja:

1. *napušteni vjernici (jilted believers)* – suštinski motivirani preobraćenici kojima unutarnja frustracija i nezadovoljstvo postojećom religijom vode u promjenu suštava vjerovanja
2. *vjerski reinterpretatori (faith reinterpretation)* – suštinski motivirano preobraćenje u kojem individualac izmijeni svoju religijsku tradiciju putem introspekcije i evaluacije. Ova se motivacija (sukladno s dokumentima) odnosi na one koji su muslimani po rođenju, ali kasnije izaberu slijediti ekstremistička tumačenja islama
3. *preobraćenje iz protesta (protest conversion)* – osobna percepcija siromaštva negativno utječe na ponašanje pojedinca i vjerovanje prema onima koji su njime obuhvaćeni, što vodi do promjene vjeroispovijesti u smislu odgovora na siromaštvo

4. *traženje prihvaćanja (acceptance seeking)* – potječe iz potrebe pojedinca da formira i zadrži barem minimum kvantiteta postojećih i važnih interpersonalnih odnosa."

Borum nadalje navodi kako je: "Venhaus temeljem razgovora i osobnih povijesti svakog od 2032 'strana borca' koji su bili primljeni u članstvo u pokrete povezane s al-Kaidom, zaključio: '... svi su oni tražili nešto... željeli su razumjeti tko su, zašto su značajni i koja bi njihova uloga u svijetu trebala biti. Imali su neispunjenu potrebu definirati sami sebe, a što im al-Kaida nudi 'ispuniti. Stoga ih je, referirajući se prema potencijalnim regrutima kao 'tražiteljima' klasificirao unutar četiri primarna tipa:

- *tražitelj osvetnik* – difuzno su frustrirani i ljuti, traže izlaz za pražnjenje navedenog prema nekoj osobi, grupi koje smatraju krivima
- *statusni tražitelj* – traži priznanje i poštovanje od drugih
- *tražitelj identiteta* – primarno je vođen potrebom za pripadanjem i potrebom biti dio nečeg smislenog, značajnog. Traži definiciju svojih identiteta ili samosvijesti putem pripadnosti grupi
- *tražitelj uzbuđenja* – najmanje je zastupljen (manje od 5 % bili su zastupljeni unutar uzorka Venhausa), privukla ga je grupa zbog izgleda za uzbuđenjem, pustolovinom i slavom."

2.3.3. Zaključni izvještaj Europske komisije o rezultatima istraživanja na projektu RELIGARE⁷⁷

Istraživanje na predmetnom projektu provodilo se unutar vremenskog razdoblja od 1. 2. 2010. do 30. 4. 2013. godine te je obuhvatilo deset zemalja, i to: Belgiju, Bugarsku, Dansku, Njemačku, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Francusku, Italiju, Nizozemsku, Španjolsku, Tursku. Istraživanjem se analizirao legislativni okvir i sudska praksa po pitanju zabrane ili zaštite slobode vjeroispovijesti i savjesti s jedne strane, te nediskriminacije s druge strane, u slučajevima međusobnog konflikta. Primjerice: a) slučaj u kojem je religijska sloboda u konfliktu s rodnom ravnopravnošću (npr. zabilježen je slučaj radnika koji dovode u pitanje poziciju žene na upravljačkoj funkciji u radnom procesu), b) slučaj u kojem je religijska sloboda u konfliktu s jednakim tretmanom seksualnih manjina (slučaj radnika koji odbijaju izvršiti registraciju istospolne zajednice), c) slučaj radnika koji odbijaju izvršiti određene radne zadaće koje uključuju rad s alkoholom i svinjetinom, d) slučaj radnika koji se odbijaju pridržavati dominantnog socijalnog običaja poput rukovanja s osobom suprotnog spola itd.⁷⁸ Iščitavanjem dokumenta Europske komisije pod nazivom Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, razvidno je kako: "rezultati projekta RELIGARE ukazuju na to da eksplicitnu ili implicitnu diskriminaciju muslimanskih zajednica treba uklanjati putem različitih legislativnih i administrativnih nivoa, od škola i lokalnih

⁷⁷ European Commission, Final Report Summary – RELIGARE (Religious Diversity and Secular Models in Europe – Innovative Approaches to Law and Policy), Bruxelles, 2013. Izvor je dostupan na internetskoj stranici http://cordis.europa.eu/project/rcn/94078_en.html, te je pregledan 31. 1. 2018. g.

⁷⁸ Za više o rezultatima istraživanja vidjeti *ibid.*, str. 6. pa nadalje.

zajednica do pravnih i institucionalnih okvira EU-a migranti islamske vjeroispovijesti ili porijekla nisu 'jednaki' u mnogim europskim zemljama, a što može rezultirati socijalnim i političkim frustracijama ove skupine građana."⁷⁹.

2.4. Povijesni uzroci radikalizacije terorista

Iščitavajući dokument Europske komisije Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, razvidno je kako je modernu povijest džihadizma moguće kronološki podijeliti unutar 3 faze: a) od 1979. g. do 1997. g., b) od 1998. g. do 2005. g., c) od 2005. g. do danas.⁸⁰

Sukladno s predmetnim dokumentom, prva faza džihada imala je za zadaću mobilizirati muslimansku populaciju uključujući financijska sredstva nakon sovjetske okupacije Afganistana 1979. g., a poradi zaštite islamskih teritorija koji su ovom okupacijom bili ugroženi od strane napada "nevjernika". Osim iskazivanja političkog i sociološkog protesta protiv okupatora, džihad je u ovoj fazi također trebao predstavljati osvajački rat poradi ekspanzije. Navedeni rat privukao je strane borce muslimane koji su došli pomoći obrani islamskih teritorija, a došli su uglavnom iz Pakistana, Egipta, Alžira. Sukladno s predmetnim dokumentom, nekoliko stranih boraca došlo je iz Europe, a radilo se o sjevernoafričkim imigrantima. Riječ "džihadist" u ovoj fazi i unutar navedenog povijesnog okvira označavala je prethodno navedene strane borce muslimane kako bi ih se distingviralo od mudžahedina rođenih u Afganistanu. Nakon završetka okupacije Afganistana navedeni strani borci džihadisti vratili su se kućama istrenirani i indoktrinirani vahabizmom. Slijedom iznesenog, unutar predmetnog dokumenta zaključuje se kako je tadašnji rat u Afganistanu uzrokovao stvaranje "salafističkih džihadista" koji predstavljaju pandan današnjim militantnim džihadistima.

Rat u Bosni i Hercegovini 1992. g., sukladno s navedenim dokumentom, također je privukao džihadiste s Bliskog istoka, ali i Europe, a s njegovim završetkom određeni se broj ovih boraca vratio svojim kućama (primjerice: navodi se islamistička banda Roubaix iz Francuske koja je djelovala tijekom 1996. g.).⁸¹

Iako su težili koheziji muslimanske populacije, džihadisti unutar ove faze nisu uspjeli dobiti potporu većine muslimanskih zemalja, a što je navedeno unutar predmetnog dokumenta.

Predmetni dokument nadalje navodi kako drugu fazu džihada obilježava označavanje Sjedinjenih Američkih Država (nastavno: SAD) za glavnog neprijatelja među "nevjernicima," a što je naznačeno *online* objavom manifesta nove strategije al-Kaide. Zatim su usli-

⁷⁹ European Commission, Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review, Bruxelles, 2016., str. 23.

⁸⁰ Ibid., str. 29.-35.

⁸¹ Za više o navedenom na području Federacije Bosne i Hercegovine, uključujući podatak o nekoliko stotina stranih boraca koji su ostali živjeti nakon rata na ovom području zadržavši bosanske putovnice i oženivši bosanske muslimanke, pogledati studiju Političkog odjela Generalne uprave Europskog parlamenta za vanjsku politiku: *Salafist / Wahhabite Support to Educational, Social and Religious Institution*, lipanj 2013. g., str. 12.-13. Izvor je dostupan na internetskoj stranici [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457136/EXPO-AFET_ET\(2013\)457136_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457136/EXPO-AFET_ET(2013)457136_EN.pdf), te je pregledan 29. 11. 2017. g.

jedili teroristički napadi na veleposlanstva SAD-a u Keniji i Tanzaniji 1998. g., napad na američki brod USS Cole u luci Aden u 2000. godini te napad na SAD 11. 9. 2001. g. Tijekom 2004./2005. godine teroristički napadi pogodili su Europu, i to: 11. 4. 2004. g. napad na Madrid, u studenom 2004. g. ubojstvo Thea van Gogha u Amsterdamu zbog bogohuljenja u dokumentarnom filmu "Submission" čiji je bio koautor, 7. 7. 2005. bombaški napad u Londonu.

Navedeni bombaški napad u Madridu značajan je utoliko što su počinitelji bili imigranti iz Španjolske marokanskog podrijetla, dok su počinitelji napada na London bila tri Britanca pakistanskog podrijetla i jedan Britanac karipskog podrijetla koji je konvertirao na islam. Ubojstvo Thea van Gogha počinio je marokanski imigrant u Europi koji je djelovao samostalno, bez članstva i pomoći terorističkih organizacija, iako je bio indoktriniran salafističko-džihadističkom ideologijom.

Unutar predmetnog dokumenta nadalje se zaključuje kako džihadisti nisu ni u ovoj fazi uspjeli doprijeti do šire muslimanske populacije u svrhe indoktrinacije i mobilizacije u borbi protiv Zapada.

Strategija treće faze džihada razvijena je unutar knjige "Poziv za globalni islamski otpor", a objavio ju je *online* u siječnju 2005. g. Mustafa Sitt Mariam Nassar poznat pod imenom Abu Musab al-Suri. U navedenoj knjizi on analizira razloge neuspjeha proteklih dviju faza u modernoj povijesti džihadizma, te mijenja prioritarnu metu napada sa SAD-a na Europu. Strategija predviđa razvoj fleksibilnih terorističkih mreža unutar kojih ne postoje strogi odnosi subordinacije kao što je bio slučaj kod al-Kaide, a propagandu šire sve učestalijim korištenjem interneta, raznih društvenih mreža, za vrijeme izdržavanja kazne zatvora na području Europe te obukom i indoktrinacijom unutar kampova smještenih na južnim i istočnim marginama Europske unije.

Inozemni stručnjak Thomas Hegghammer u članku *The Future of Jihadism in Europe: A Pessimistic View*⁸² zaključuje kako je: "Evolucija džihadizma u Europi uvijek bila usko povezana s političkim kretanjima širom muslimanskog svijeta...".

3. ZAKLJUČAK

Uvažavajući činjenicu nedostupnosti relevantnih primarnih izvora podataka poradi čega je autorica ovog rada u obradi teme nužno bila upućena na sekundarne javno dostupne podatke, predmetni rad u navedenom smjeru ima svojevrсна ograničenja jer se uglavnom temelji na rezultatima istraživanja koja su proveli drugi stručnjaci.

Autorica je mišljenja kako je neophodno razvijati suradnju, razmjenu podataka, zajednički znanstveni rad i istraživanja na teme terorizma, radikalizacije i ekstremizma s partnerima unutar asocijacija čiji smo članovi (EU, NATO itd.), ali i izvan njih jer današnji terorizam predstavlja globalnu sigurnosnu prijetnju. Jednako bitnim smatra razvijati i unapređivati suradnju sa svojim susjedima na području Balkana, odnosno na području jugoistoka Europe i u ovom smjeru zajedničkim snagama provoditi potrebne analize, znanstvena multidiscipli-

⁸² Thomas Hegghammer: *The Future of Jihadism in Europe: A Pessimistic View*, Universitet Leiden, Netherland, Terrorism Research Initiative, Vol 10, No 6 (2016) , str. 8. Izvor je preuzet s internetske stranice <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/566/html>, te je pregledan 4. 2. 2018. g.

narna istraživanja, a u svrhe iznalaženja što adekvatnijih zajedničkih odgovora na sigurnosne rizike terorizma, radikalizacije i ekstremizma.

Prethodno navedenim sigurnosnim rizicima svakako pogoduju društva s velikim unutaršnjim podjelama, uništenog gospodarstva, razvijenim stopama organiziranog i drugog kriminaliteta koji putem korupcije nagrizaju pravosudni, represivni aparat, a što u konačnici izaziva veliku pravnu nesigurnost, neučinkovitu državu (pojam koji u politologiji označavaju s tzv. slaba država.) Stoga na svim "odlučujućima" s područja jugoistoka Europe leži velika odgovornost u prevladavanju nastalih unutarnjih podjela koje obilježavaju ova društva te na uspostavi međusobnog povjerenja i suradnje. Povijest je pokazala kako je navedeno područje oduvijek predstavljalo sjecište različitih geopolitičkih interesa, a razum pokazuje kako su međusobno povjerenje, suradnja i mir na ovom području nužni za njegov sigurnosni, gospodarski, kulturni i drugi prosperitet.

LITERATURA

1. Borum, Randy: *Radicalization into Violent Extremism I.: A Review of Social Science Theories*, Journal of Strategic Security, Vol.4, N°4, 2011.
2. European Commission, *Addressing Terrorism, European Research in Social Sciences and the Humanities in Support to Policies for Inclusion and Security, A Policy Review*, Bruxelles, 2016. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://www.net4society.eu/public/952.php>
3. Hegghammer, Thomas: *The Future of Jihadism in Europe: A Pessimistic View*, Universitet Leiden, Netherland, Terrorism Research Initiative, Vol 10, No 6 (2016). Izvor je preuzet s internetske stranice <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/566/html>
4. Hendrickson S., Jennifer: *Counter-Radicalization: Combating Terrorism at the Core, A study of the Motivations and Inspirational Leaders behind Radicalization to Violent Extremism and the Programs Designed to Combat Them*, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland, 2014.
5. Horgan, John; Braddock, Kurt: *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-Radicalization Programs*, Terrorism and Political Violence, 2010.
6. Khosrokhavar, Farhad: *Terrorism in Europe and in the Middle East*. Izvor je dostupan na internetskoj adresi http://www.ps.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/khosrokhavar.pdf.
7. Khosrokhavar, Farhad: *Radicalization through Religion*. Izvor je preuzet s internetske adrese <http://www-personal.umich.edu/~satran/Ford%2006/Wk%2013-4%20Radicalization%20Religion%20Khosrokhavar.pdf>
8. Mann, Liesbeth, Feddes, Allard R., Doosje, Bertjan, Fischer, Agneta H., Leiser, Anne: *When is Humiliation More Intense? The Role of Audience Laughter and Threats to the Self*, Frontiers in Psychology, volume 8, 2017.
9. Precht, Tomas: *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalization in Europe*, Danish Ministry og Justice, 2007.

10. Pressman, D. Elaine: *Risk Assessment, Decisions for Violent Political Extremism*, Canadian Centre for Security and Intelligence Studies, 2009.
11. Pruyt, Erik, Kwakkel H., Jan: *Radicalization under Deep Uncertainty: A Multimodel Exploration of Activism, Extremism, and Terrorism*, System Dynamics Review, 2014.
12. White R., Jonathan: *Terrorism & Homeland Security*, Cengage Learning, VII. izdanje, 2011.
13. Schmid, Alex P.: *Radicalization, De-Radicalization, Counter-Radicalization: A Conceptual Discussion and Literature Review*, International Centre for Counter-Terrorism, Haag, 2013. g. Izvor je dostupan na internetskoj adresi <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>
14. Silke, Andrew: *Holy Warriors, Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*, European Journal of Criminology, 2008., vol. 5 (1).

Pravni dokumenti

1. Action Plan to Combat Organized Crime od 28. 4. 1997., dostupan na internetskoj adresi <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51997XG0815>
2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Preventing Radicalization to Terrorism and Violent Extremism – Strengthening the EU Response, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation/docs/communication_on_preven
3. Council of the European Union, European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, Bruxelles, 12. 12. 2003. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>
4. Council of the European Union, The European Union Counter-Terrorism Strategy, Bruxelles, 30. 12. 2005. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>
5. Council of the European Union, Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism, Bruxelles, 19. 5. 2014. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/en/pdf>
6. European Commission, Final Report Summary – RELIGARE (Religious Diversity and Secular Models in Europe – Innovative Approaches to Law and Policy, Bruxelles, 2013. Izvor je dostupan na internetskoj stranici http://cordis.europa.eu/project/rcn/94078_en.html
7. European Commission, News, Security Union, https://ec.europa.eu/commission/news-security-union-2017-sep-28_en
8. European Council, Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 9 2001. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <https://www.consilium.europa.eu/media/20972/140en.pdf>
9. European Council, Declaration on Combating Terrorism, Bruxelles, 25. 3. 2004. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <http://www.statewatch.org/news/2004/mar/eu-terr-decl.pdf>
10. European Council, Presidency Conclusions, Tampere, October 1999. Izvor je dostupan na internetskoj stranici http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm
11. European External Action Service, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy: Shared Vision, Common Action; A Stronger Europe, lipanj 2016. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici <https://europa.eu/globalstrategy/en/shared-vision-common-action-stronger-europe>

12. European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department: "Salafist / Wahhabite Support to Educational, Social and Religious Institution", lipanj 2013. g. Izvor je dostupan na internetskoj stranici [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457136/EXPO-AFET_ET\(2013\)457136_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457136/EXPO-AFET_ET(2013)457136_EN.pdf)
13. The European Agenda on Security, Strasbourg, 28. 4. 2015. Izvor je dostupan na internetskoj adresi https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf
14. The EU Internal Security Strategy in Action: A Five Steps Towards More Secure Europe, 2010. g. Dostupna je na internet adresi <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:jl0050>
15. Renewed European Union Internal Security Strategy, 2015. g., dostupna na internetskoj adresi <http://www.statewatch.org/news/2015/aug/eu-council-cosi-renewed-internal-security-strategy-10854-15.pdf>
16. Treaty on European Union, Council and Commission of European Community, Maastricht, 7. 2. 1992. g., dostupan na internetskoj adresi https://europa.eu/european-union/sites/europa-eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

Summary

Durdica Radaković Groš

Causes of Terrorist Radicalization

The paper deals with the causes of radicalization of today's terrorists in terms of: legal science in the field of security, psychology, sociology, theology, history. In doing so she uses the following research methods: analysis and synthesis of content, comparative method and the method of generalization. The subject of research is determined by its content and in the narrow sense it is the cause of the radicalization of jihadist terrorists in the European Union and the time of the researched phenomenon is shorter than its. According to the set thesis radical ideas do not necessarily lead to violent radical behavior.

Key words: state, security, terrorism, radicalization, prevention and control.